

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНИ СФЕРИ ЕЛЕКТРОННО-ЦИФРОВОГО ПІДПISУ

У статті розкрито фактичне та юридичне становище суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері цифрового електронного підпису. Доведено, що суб'єкти адміністративно-правових відносин характеризуються специфічними особливостями, та виведено поняття суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері електронно-цифрового підпису.

Ключові слова: суб'єкти адміністративно-правові відносини, електронний цифровий підпис, електронні дані, ідентифікація підпису, криптографічне перетворення, норми адміністративного права, юридичний зміст.

В статье раскрыто фактическое и юридическое положение субъектов административно-правовых отношений в сфере цифровой подписи. Доказано, что субъекты административно-правовых отношений характеризуются специфическими особенностями, и выведено понятие субъектов административно-правовых отношений в сфере электронно-цифровой подписи.

Ключевые слова: субъекты административно-правовых отношений, электронная цифровая подпись, электронные данные, идентификация подписи, криптографическое преобразование, нормы административного права, юридическое содержание.

The article reveals the actual and legal status of the subjects of administrative-legal relations in the field of digital electronic signature. It is proved that the subjects of administrative-legal relations are characterized by specific features and the concept of subjects of administrative-legal relations in the field of electronic digital signature is derived.

Key words: subjects of administrative-legal relations, electronic digital signature, electronic data, signature identification, cryptographic transformation, norms of administrative law, legal content

Вступ. В умовах постійного ускладнення суспільних відносин поступово виникає нова якісна ситуація, коли накопичення постійно повторюваного одиничного суспільного досвіду приводить до виникнення нової якості, яка є складнішою на відміну від наявних раніше, але водночас простішою для звичайних користувачів. Останнім часом вагомим кроком у розвитку світового суспільства є практичне використання різноманітних «крипто» технологій, які, у зв'язку зі зростанням їх важливості для великої кількості осіб, починають регулюватися нормами права, зокрема нормами адміністративного права.

Серед криптологічних технологій найбільшого практичного застосування отримав електронний цифровий підпис, що зумовлює нові вимоги до безпеки особистих даних і зручності їх використання. Проте, незважаючи на захищеність використання такого підпису, нині є велика небезпека з боку хакерських атак, тобто кіберзлочинність, яка вже заповонила майже всі країни. З розвитком кіберзлочинності розвиваються й шляхи подолання цієї проблеми з метою запобігання володіння чужим ключем. У разі, якщо зловмисник заволодіє чужим ключем, він може потенційно від імені справжнього власника здійснювати неправомірні дії, наприклад: проводити певні грошові транзакції, змінювати записи в базах даних тощо.

В таких випадках актуальним є виявлення та опис суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері електронно-цифрового підпису, які надають різноманітні адміністративні послуги у цій сфері та здійснюють виконавчо-розпорядчу діяльність. Треба зауважити, що ефективність їхньої роботи підвищується, завдяки використанню криптологічних засобів захисту, що постійно модернізуються новими технологіями.

До проблеми адміністративно-правових відносин з використанням електронного цифрового підпису зверталися вчені юристи Ю. Атаманова, Н. Бааджи, І. Верес, В. Галунько, А. Гетьман, А. Дегтярьов, М. Дутов, Р. Еннан, О. Кирилюк, С. Короед, В. Курило, В. Мілаш, С. Лур'є та інші. Проте безпосередньо до аналізованої нами проблематики вони зверталися лише під час аналізу інших, більш загальних, спеціальних або суміжних викликів.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз фактичного та юридичного становища суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері цифрового електронного підпису та визначення їх специфічних особливостей.

Результати дослідження. Правові відносини пронизують усю правову матерію суспільства. В тому числі вони мають важливе значення під час використання крипто-технологій для потреб фізичних і юридичних осіб. Адже саме завдяки цьому, їх використання стає можливим і безпечним. У цій сфері вагомим місцем займають норми адміністративного права. Наприклад, врегулювання потреб суспільства під час використання електронно-цифрового підпису здійснюють, насамперед, завдяки адміністративно-правовим нормам. Зовнішнім виразом цих норм є нормативно-правові акти, які визначають роль кожного із суб'єктів як фізичних, так і юридичних осіб, які вступають у правовідносини з приводу об'єкта електронно-цифрового підпису. Серед них доцільно виділити:

– міжнародно-правові джерела: Конвенція ООН про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах (2005); Регламент ЄС від 23.07.2014 р. «Про електронну ідентифікацію та довірчі служби для електронних операцій на внутрішньому ринку»;

– вітчизняні джерела: закон «Про електронний цифровий підпис» (спеціальний); закон «Про електронні документи та електронний документообіг»; закон «Про електронний цифровий підпис»; закон «Про обов'язковий примірник документів»; закон «Про Національну програму інформатизації»; закон «Про телекомунікації»; закон «Про Національну систему конфіденційного зв'язку»; закон «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»;

– підзаконні нормативно-правові акти: Наказ Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 20.07.2007 № 141 «Про затвердження «Положення про порядок розроблення, виробництва та експлуатації засобів криптографічного захисту інформації» та інші нормативно-правові акти.

Ці нормативно-правові акти зосереджують свою юридичну силу на правових відносинах, які виникають з приводу електронно-цифрового підпису.

У попередніх працях ми довели, що адміністративно-правові відносини з використанням електронного цифрового підпису – це суспільні відносини, які виникають, змінюються і припиняються тільки завдяки електронному цифровому підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, що дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача, що врегульовується нормами адміністративного права, зовнішнім виразом якого є Закон України від 22.05.2003 № 852-IV «Про електронний цифровий підпис».

На слушну думку В. Шиви, структура адміністративно-правових відносин, що виникають в діяльності органів прокуратури складається з таких елементів:

суб'єкти адміністративно-правових відносин, які визначаються як індивідуальні чи колективні особи, фізичні чи юридичні особи, які, як правило, наділені владними повноваженнями (правами та обов'язками), що реалізуються ними у сфері владно-управлінської діяльності стосовно інших суб'єктів. Такі повноваження визначаються як поведінка (дій, утримання від дій) учасників цих відносин, тобто суб'єктів, і можуть мати як зовнішній, так і внутрішньо-організаційний характер;

зміст адміністративно-правових відносин, які визначено як вид і міра можливої (дозвальної) та належної (необхідної) поведінки, які передбачені адміністративно-правовими нормами, перебувають у тісному взаємозв'язку, тобто є взаємозалежними і забезпечуються державою[1].

В свою чергу, В. Галунько вважає, що Адміністративно-правові відносини характеризуються такими особливостями:

– вони нерозривно пов'язані з адміністративно-правовими нормами, виникають і здійснюються на їх основі;

– основною їх метою є забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормальне функціонування громадянського суспільства та держави;

– вони врегульовують широке коло суспільних відносин між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління;

– провідною рисою адміністративно-правових відносин є їх публічна природа (вони виникають з ініціативи будь-якої сторони, при цьому згода іншої сторони, як правило, не є обов'язковою);

– адміністративно-правові відносини є переважно виконавчо-розпорядчими (тобто суб'єкти публічного управління наділені владною компетенцією, а об'єкти зобов'язані виконувати їх законні вимоги);

– сторони адміністративно-правових відносин завжди мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які взаємопов'язані між собою (кожному суб'єктивному праву однієї сторони відповідає юридичний обов'язок іншої і навпаки);

– вони мають свідомо-вольовий характер, адже держава через видання відповідних адміністративно-правових норм виражає свою волю народу України, учасники цих відносин здійснюють своє волевиявлення, усвідомлюють значення своїх дій та можуть нести за них відповідальність;

– адміністративно-правові відносини охороняються державою, яка сприяє здійсненню суб'єктивних публічних прав та юридичних обов'язків, а в разі правопорушення притягує винну особу до адміністративної чи іншої юридичної відповідальності;

– не належать до адміністративно-правових відносин між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління, якщо вони не засновані на праві.

Загалом, структура адміністративно-правових відносин характеризується взаємопов'язаністю всіх її складових компонентів, якими є суб'єкти, об'єкти, зміст правовідносин та юридичні факти.

Таким чином, усі без винятку вчені-адміністративісти невід'ємним юридичним елементом адміністративно-правових відносин визначають суб'єкти таких відносин.

Адміністративно-правові відносини в широкому розумінні – це форма соціальної взаємодії публічної адміністрації та об'єктів публічного управління, що виникає на підставі адміністративно-правових норм з метою забезпечення прав та свобод людини й громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави, учасники якої мають суб'єктивні права і несуть юридичні обов'язки. [3].

Ряд вчених вважає, що суб'єкти правовідносин – це учасники адміністративно-правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями. Іншими словами, до суб'єктів адміністративно-правових відносин належать як суб'єкти публічної адміністрації, так і об'єкти публічного управління. Об'єкти правовідносин – це те, на що спрямовані інтереси суб'єктів, з приводу чого останні вступають в адміністративно-правові відносини. Між цими елементами існує нерозривний зв'язок. Суб'єкти адміністративно-правових відносин вступають у них з метою задоволення своїх інтересів і потреб, які опосередковують об'єкти адміністративно-правових відносин. Виникнення у суб'єктів взаємних прав і обов'язків можливе лише на підставі настання певних юридичних умов юридичних фактів, закріплених у гіпотезах адміністративно-правових норм. Суб'єкти завжди вступають у правові відносини заради задоволення різних матеріальних, економічних, культурних, політичних або інших інтересів і потреб. Для досягнення цієї мети суб'єкти адміністративно-правових відносин здійснюють певні дії, спрямовані на досягнення корисного для них результату. Цей результат і є об'єктом адміністративно-правових відносин [3].

Згідно з ст. 2 Закону України від 22.05.2003 № 852-IV «Про електронний цифровий підпис» суб'єктами правових відносин у сфері послуг електронного цифрового підпису є: підписувач; користувач; центр сертифікації ключів; акредитований центр сертифікації ключів; центральний засвідчувальний орган; засвідчувальний центр органу виконавчої влади або іншого державного органу; контролюючий орган.

За критерієм владних повноважень суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері слід поділити на владних (суб'єктів публічної адміністрації) та невладних.

До невладних суб'єктів відноситься підписувач і користувач послуг електронного цифрового підпису, до владних – Акредитований центр сертифікації ключів.

Перш ніж характеризувати суб'єкти владних і невладних повноважень, необхідно дати визначення кожному із суб'єктів.

Невладним суб'єктом є підписувач – це фізична або юридична особа, яка на законних підставах володіє особистим ключем і від свого імені або за дорученням особи, яку вона представляє, накладає електронний цифровий підпис на електронний документ та користується послугами електронного цифрового підпису, що надає їй Центр [8].

Ще одним невладним суб'єктом є користувач – це певна особа, яка користується інформаційними послугами для одержання інформації чи рішення певних завдань [11].

Суб'єктом владних повноважень є Акредитований центр сертифікації ключів – це акредитований державою у встановленому порядку орган, що надає послуги з надання ЕЦП з одно-

часним постачанням захищених носіїв ключової інформації або з використанням власних носіїв заявників типу USB-флеш-накопичувачів [9].

Також одним із важливих суб'єктів виступає центральний засвідчувальний орган, який визначається Кабінетом Міністрів України. Він формує і видає посилені сертифікати ключів засвідчувальним центрам та центрам сертифікації ключів; блокує, скасовує та поновлює посилені сертифікати ключів засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів; веде електронні реєстри чинних, блокованих та скасованих посилених сертифікатів ключів засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів; веде акредитацію центрів сертифікації ключів, отримує та перевіряє інформацію, необхідну для їх акредитації; забезпечує цілодобовий доступ засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів до посилених сертифікатів ключів та відповідних електронних реєстрів через загальнодоступні телекомунікаційні канали; зберігає посилені сертифікати ключів засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів; надає засвідчувальним центрам та центрам сертифікації ключів консультації з питань, пов'язаних з використанням електронного цифрового підпису [10].

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про електронний цифровий підпис» Засвідчувальний центр використовується для забезпечення реєстрації, засвідчення чинності відкритих ключів та акредитації групи центрів сертифікації ключів, які надають послуги електронного цифрового підпису цьому органу і підпорядкованим йому підприємствам, установам та організаціям. Засвідчувальний центр стосовно групи центрів сертифікації ключів, зазначених у частині першій цієї статті, має ті ж функції і повноваження, що й центральний засвідчувальний орган стосовно центрів сертифікації ключів. Засвідчувальний центр відповідає вимогам, встановленим законодавством для акредитованого центру сертифікації ключів. Засвідчувальний центр реєструється, засвідчує свій відкритий ключ і акредитується у центральному засвідчувальному органі. Національний банк України має право створити Засвідчувальний центр для забезпечення реєстрації, засвідчення чинності відкритих ключів та акредитації центрів сертифікації ключів [10].

Таким чином, суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері електронно-цифрового підпису характеризуються наступними особливостями:

- 1) учасники адміністративно-правових відносин відносяться до владних суб'єктів владних повноважень і не владних;
- 2) адміністративні відносини між суб'єктами виникають з приводу електронно-цифрового підпису;
- 3) всі суб'єкти владних і не владних повноважень мають певні права і обов'язки, які виникають з приводу електронно-цифрового підпису, що закріплені у чинному законодавстві;
- 4) владний суб'єкт забезпечує цілодобовий доступ засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів до посилених сертифікатів ключів та відповідних електронних реєстрів через загальнодоступні телекомунікаційні канали;
- 5) користувач – певна особа, яка користується інформаційними послугами для одержання інформації чи рішення певних завдань.

Висновки. Отже суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері електронно-цифрового підпису – це учасники адміністративно-правових відносин у сфері електронно-цифрового підпису, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями надання повної юридичної легітимності електронно-цифрового підпису та можливостей використання його підписувачем і користувачем, як тотожного аналогу письмового підпису.

Список використаних джерел:

1. Шуба В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2007. 20 с.
2. Авер'янов В. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юридична думка. 2004. 584 с.
3. Галунько В., Курило В., Короед С. та інші. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.
4. Курило В. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 39 с.
5. Лопатін С. Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення права громадян на інформацію: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.
6. Радько Д. Адміністративно-правові відносини за участю фінансових компаній: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 20 с.

7. Коломєць Т. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2011. 576 с.
8. Правила оформлення Регламенту роботи центрів сертифікації ключів банків України. Постанова. 2010 № 284 Офіційний вісник України від 22.11.2010 р., № 87, стор. 51, стаття 3080, код акта 53384/2010.
9. Вікіпедія. 2018. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/Акредитований_центр_сертифікації_ключів
10. Про електронний цифровий підпис. Закон України від 22.05.2003 № 852-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. ст. 276 .
11. Про затвердження типових форм первинного обліку науково-інформаційної діяльності. Інструкції про порядок їх використання і застосування. Наказ. Офіційний вісник України від 03.12.1998 р., № 46, стор. 69, стаття 1705, код акта 6331/1998.